

A PROFANIZÁLÁS MINT A VALLÁSI REFORM ESZKÖZE

AZ ÁLLATVÁGÁS MEGÍTÉLÉSÉNEK KÉRDÉSE

A DEUT 12,13–19 FÉNYÉBEN*

Kustár Zoltán

BEVEZETÉS: JÓSIÁS KIRÁLY VALLÁSI REFORMJAI

Jósiás, Júda királyának korában az ókori Közel-Keleten jelentősen átrendeződtek a politikai viszonyok. Assurbanipal (i. e. 668–630/627) uralkodása még Asszíria fénykorához tartozott. Halála után azonban Babilónia összefogott a médekkel, és Nabupolassar vezetésével i. e. 625-ben kivívta függetlenségét. Királlyá koronáztatva magát az Újbabiloni Birodalom megalapítója lett, amely még csaknem két évtizedig elhúzódó harcok során fokozatosan megdönti az Asszír Birodalmat, és átveszi annak tartományait.¹

Júda i. e. 701 óta a vele szomszédos Asszíria hűséges vazallusa volt. Jósiás azonban Babilónia elszakadása után beszüntette az adófizetést, majd a birodalom gyengeségét kihasználva az egykori Izrael jelentős részére is kiterjesztette a hatalmát. Sikerült elfoglalnia Somrón és Megiddó tartományokat, és ezzel Júda határát északon a Jezréeli síkságig, nyugaton pedig egészen a Földközi-tengerig tolt ki. Dávid és Salamon óta neki sikerült a legnagyobb területet egyetlen zsidó állam uralma alatt összefognia.

Jósiás az Asszíriától való elszakadását azzal is demonstrálta, hogy a jeruzsálemi templomból, amely lényegében állami szentélyként működött, eltávolította az asszír állami kultusz kellékeit. A király azonban ennél a templomtisztításnál nem állt meg. Jelentősen megnövekedett országának vallási/ideológiai egységét, illetve a nemzeti önállóság és összetartozás érzését két további intézkedéssel kívánta megerősíteni.

Először is i. e. 622-ben a deuteronomiumi törvénygyűjteményt az ország vallási alkotmányává tette, s e törvénygyűjtemény megtartására a népet egy vazallusi szerződés keretében az Istennek tett hűségesküvel kötelezte el.

---

* Ezzel a tanulmánnyal a magam és a Debreceni Református Hittudományi Egyetem nevében szeretném az ünnepeltet, dr. Schweizer József főrabbi urat 90. születésnapja alkalmából köszönteni. A Tanah / az Ószövetség mindkettőnk számára Isten kijelentését hordozza: adja a Mindenható, hogy fényénél, az Ézs 2,3 értelmében is, minél több jóakarátú ember meglássa a közöset, az értékeset, az ember-társat a másikkban!

¹ Az itt ismertetett történelmi eseményekhez lásd Miller – Hayes 2003: 373–383.

Másrészt a király Jeruzsálemen kívül bezáratott minden szentélyt és áldozóhelyet. Az ezekhez kapcsolódó lokális tradíciók és kultuszgyakorlatok ugyanis lényegesen eltértek egymástól. A deuteronomista reform irányítói nyilván reálisan felmérték, hogy ezek a szent helyek egy teológiai és kultikus egységesítésnek mereven és sikeresen állnának ellen, s így a nemzeti egység megteremtésének útjában állnak: az tűnt tehát az egyetlen megoldásnak, hogy bezárják, egyszer s mindenkorra felszámolják őket.²

Jósiás ezzel Izrael vallástörténetének egyik legmélyrehatóbb reformját hajtotta végre, az úgynevezett jeruzsálemi kultuszcentralizációt (2Kir 22,8–23,28): Izrael ettől kezdve egyetlen helyen, a jeruzsálemi szentélyben mutatott be Istennek áldozatot.

Természetes következménye volt ennek a reformnak az, hogy a kötelező zárandokünnepet, amelyeket eddig bármelyik szentélyben teljesíteni lehetett, Jeruzsálembé irányították át.

A kultuszcentralizáció keretében az évenkénti páskaünnep gyakorlatát is radikálisan átalakították. A páskát ugyanis addig otthon, családi körben ülték, s a páskabarány feláldozásának rítusát maga a családfő végezte. Az ünnepet eltörölni nyilván nem lehetett. Egyetlen megoldás kínálkozott tehát: a páskát hozzákapsolták az egyik zárandokünnephez, a *mavót* ünnepéhez, s ezzel a helyi, családi ünnep helyszínét szintén áttették Jeruzsálembé.³

S végül a kultuszcentralizáció keretében az évenkénti, mindenki számára kötelező kultikus lakomákat, az ún. *zebach*-áldozatokat is Jeruzsálembé irányították át: ilyen volt a mezőgazdasági termények tizedének (Deut 14,22–29) és az állatok első ellésének a bemutatása (Deut 15,19–23). Ugyanakkor a felajánlasként vagy egy fogadalom beváltásaként megült rendkívüli áldozati lakoma is csak a jeruzsálemi templomban volt ezentúl engedélyezve (vö. Deut 12,17–18).

Röviden: a kultuszcentralizáció értelmében bármiféle áldozati aktusra, és az azzal összefüggő szakrális étkezésekre csak és kizárólag Jeruzsálemben kerülhetett sor.

AZ ÁLLATVÁGÁS DESZAKRALIZÁLÁSA: A DEUT 12,13–19 ELEMZÉSE

Mindezeket a rendelkezéseket a reform ideológusai a deuteronomiumi törvénykönyv (Deut 12–26*) átszerkesztett változatában rögzítették. A kultuszcentralizáció parancsát programszerűen a 12. fejezetben fogalmazták meg, de a törvénygyűjtemény későbbi fejezeteiben, számos kiemelt ponton szintén

² Veijola 2004: 270. Természetesen Jósiás vallási indítékait ezzel nem kívánjuk tagadni: ambiciózus politikai terveihez a királynak szüksége volt az ÚR támogatására, amit a vallási megújulás eszközével kívánt biztosítani. Kultuszcentralizációja ugyancsak elképzelhetetlen lett volna a Sion/Jeruzsálem kiválasztottságának Jeruzsálemen kívül is széles körben elfogadott tantétele nélkül, amelynek igazolását a város i. e. 701-es csodás megmenekülésében látták. A kérdésnek ezekhez az aspektusaihoz lásd Maag 1956: 10–18.

³ Ehhez lásd Kustár 2008: 73–84.

nyomatékkal megismétlik azt (lásd Deut 14,22–29; 15,19–23; 16; 17,8–13; 18,1–8; 19,1–13; 26,12–15).

Maga a 12. fejezet irodalomkritikailag meglehetősen összetett. Számomra Nielsen rekonstrukciója tűnt a leginkább meggyőzőnek: a folytatásban most, röviden, ezt ismertetem.⁴

(1*) Ezeket a rendelkezéseket és döntéseket kell azon a földön, amelyet atyáid Istene, az ÚR ad neked birtokul, ‘megtartanotok’ és ‘teljesítenetek’ mindenkor, amíg csak azon a földön ‘éltek’:

(2) *El kell pusztítanotok mindazokat a helyeket, ahol az általatok megbódítandó népek szolgálják isteneiket, a magas hegyeken és halmokon, és minden zöldellő fa alatt.* (3) *Romboljátok le oltárait, törjétek össze szent oszlopait, égessetek el szent fáikat, isteneik szobrait pedig vágjátok darabokra! Még a nevüket is irtsátok ki arról a helyről!*

(4) *De ne így tegyetek Istenetekkel, az Úrral.* (5a) *Hanem azt a helyet keressétek fel, amelyet kiválaszt Istenetek az ÚR valamennyi törzsetek közül, hogy oda helyezze nevét, és ott lakjék. – (5b) oda menj!* (6) *Oda vigyétek égőáldozataitokat és zebach-áldozataitokat, tizedeiteket és felajánlásaitokat, fogadalmi és önkéntes áldozataitokat, marháitok és juhaitok elsőszülöttjét.* (7a) *Ott egyetek Isteneteknek, az ÚRnak a színe előtt, és örüljétek házatok népével együtt minden szerzeményeteknek! – (7b) amellyel megáld téged Istened, az ÚR.*

(8) *Ne tegyetek úgy, ahogyan mi itt ma teszünk: mindenki ahogyan jónak látja.* (9a) *Mert még nem mentetek be a nyugalom helyére, az örökségbe. – (9b) amelyet Istened, az ÚR ad neked.* (10) *Majd ha átkeltek a Jordánon, és letelepedtek azon a földön, amelyet örökségül ad nektek Istenetek, az ÚR, amikor már nyugton letétek a körülöttek levő összes ellenségektől, és biztonságban lakotok,* (11) *akkor arra a helyre, amelyet kiválaszt Istenetek, az ÚR, hogy ott lakjék az ő neve, oda vigyétek mindazt, amit parancsolok nektek: égőáldozataitokat, zebach-áldozataitokat, tizedeiteket, felajánlásaitokat és fogadalmi áldozataitok legjavát, amit csak az ÚRnak fogadtok.* (12) *Örvendezzétek Isteneteknek, az ÚRnak színe előtt fiaitokkal és lányaitokkal, szolgálóikkal és szolgálóikkal együtt, meg a lévitával együtt, aki a lakóhelyeden van, mert neki nincs öröksége közöttetek.*

(13) Vigyázz, ne áldozd fel égőáldozataidat bármelyik helyen, amelyet látsz, (14) hanem csak azon a helyen, amelyet kiválaszt az ÚR egyik törzsedben. Ott áldozd fel égőáldozataidat, és ott teljesítsd mindazt, amit én parancsolok neked!

(15) Amikor csak kívánod, bármely lakóhelyeden vágatsz és ehetsz húst, amennyivel megáldott és amit adott neked Istened, az ÚR. Tisztátalan és tiszta ember egyaránt eheti azt, mint a gazellát, vagy mint a szarvast. (16) Csak a vért nem ehetitek meg. Öntsd azt a földre, mint a vizet!

(17) Nem szabad megenned lakóhelyeden sem gabonádnak, sem mustodnak, sem olajodnak a tizedét, sem marhádnak és juhodnak az elsőszülöttjét, sem fogadalmi ajándékaidat, amelyeket fogadsz, sem önkéntes áldozataidat, sem felajánlásaidat. (18) Csak Istenednek, az ÚRnak a színe előtt, azon a helyen, amelyet kiválaszt Istened, az ÚR,

⁴ Nielsen 1995: 133–137.

ott eheted meg azokat fiaddal és leányoddal, szolgálóddal és szolgálóddal együtt, meg a lévitával együtt, aki lakóhelyeden van, és örvendezzél Istenednek, az ÚRnak színe előtt minden szerzeményednek.
(19) Vigyázz, ne hagyd magára a lévitát, amíg csak földeden élsz!

Nielsen szerint a szakasz alaprétege a 12,1.13–16.19. versekben olvasható. Legkorábban ehhez a 12,17–18 pontosító kiegészítése járult. Ezt követték időrendben 21–27. versek. Ez a két kiegészítés, valamint nem sokkal utánuk a 12,20 minden bizonnyal még azelőtt keletkezett, hogy a Deuteronomiumot a babiloni fogság korában a Deuteronomista Történeti Mű elejére illesztették (DtrG). Ahogy a kánaáni népek és a honfoglalás témája mutatja, a 12,2–7 minden bizonnyal a Deuteronomista Történeti Mű szerkesztőjének a számlájára írható. A 12,8–12 még későbbi kiegészítés lehet, amely egyrészt a törvénygyűjtemény végével (25,17–19), másrészt a salomoni templomépítés leírásával teremt utólag irodalmi kapcsolatot (1Kir 5,18; 8,56). A perikópa legkésőbbi betoldásait a 12,5bβ.7b.9bβ rövid szakaszai alkotják.⁵

Vizsgáljuk most meg a Deut 12 alaprétegéből a 13–16.19. verseket! Ez a szakasz mutatja ugyanis, hogy a kultuszcentralizáció ideológusainak még egy komoly problémával kellett megbirkóznuk: ez pedig az étkezési célú állatvágás szakrális jellege volt.

Először is azt kell világosan látnunk, hogy Jósiás király előtt minden egyes állatvágás kultikus aktusnak, áldozatbemutatásnak minősült.⁶ Az ölés még az állatok esetében sem számított Izraelben magától értetődőnek: az őstörténet elbeszélései szerint Isten az Éden kertjében még nem engedte meg az állatok leölését és elfogyasztását – erre a ragadozók és maga az ember csak az özönvíz után, a Nóéval kötött szövetség keretében kapott engedélyt. Az izraeli vallás ugyanis az élet egyedüli urának Istent tekintette: életet teremteni csak ő tud, és elvenni is alapvetően az ő joga. Az öléssel tehát az ember mindig az Isten hatáskörébe avatkozik – ami szükségszerűen rituális óvintézkedéseket igényel.⁷ A Deut 12,23–25 és a Lev 17,10–14 szerint az ószövetségi korban az élőlények lelkét, illetve életerejét a vérrel azonosították: a lélek pedig Istentől jön, s ezért az kizárólag őt illeti. A szükséges óvintézkedés ezért abban állt, hogy a levágott állat vérért nem fogyasztották el, hanem azt egy arra alkalmas, szent helyen Istennek szentelték oda (Lev 1; 3–5),⁸ illetve az étkezésbe az Istent is bevon-

⁵ Nielsen 1995: 136. Alapvetően másképp Veijola 2004: 265–266, aki a fejezet alaprétegét a 12,13k.17k.21abéta versekben látja, és a profán állatvágásra vonatkozó 15*.16. verseket egy fogság korabeli, de DtrG utáni szerkesztőnek tulajdonítja, a 19. verset pedig a 12bβ-val együtt fogság után kiegészítésnek tartja.

⁶ Így szinte valamennyi kutató, lásd Bergman – Lang 1977: 523, Maag 1956: 14.17, Hermisson 1965: 18, von Rad 1983⁴: 66–67, Tóth 1995: 267, Kraus 1962: 141–144, Nielsen 1995: 140, Veijola 2004: 269.

⁷ Ehhez lásd Maag 1956: 14–15.

⁸ Így Rendtorff 1967: 146.149.238.

ták.⁹ Az állatvágás szakrális jellegét maga a héber terminológia is világosan kifejezésre juttatja: a héber *zēbach* ige egyszerre jelenti az állat levágását, illetve egy közös lakoma keretében annak kultikus feláldozását.¹⁰

Hogyan történt Jósiás előtt egy ilyen állatvágás? A rítus az 1Sám 1–2 és a Tóra rendelkezései alapján viszonylag jól rekonstruálható.¹¹

Az állatvágásra normál körülmények között az adott település melletti áldozóhalmon (pl. 1Sám 9; 16,2–5; 20,6) vagy egy nem túl távoli, ismertebb kultushelyen került sor (1Sám 1–2; 2Sám 15,7kk; 1Kír 12,27). Akár így, akár úgy, az állatot szent helyen kellett levágni: maga a Deut 12 is ezt feltételezi, s azért tárgyalja ezt a kérdést éppen a vidéki áldozóhelyek bezárásának összefüggésében.

A privát jellegű *zēbach*-áldozat általában a család vagy a nemzetség szűkebb körében zajlott. Az állatot maga a családfő vágta le, és ő öntötte az állat edénybe felfogott véréit is az oltárra.¹² A fogság előtti korban a papok ezt a feladatot még nem vették át a laikusoktól: az ő minimális szerepük sokáig csak a szentély felügyeletében állt, illetve abban, hogy az áldozati állat kövérjének bizonyos részeit (Lev 3,3kk és 7) az Istennek járó részként az oltáron elégessék (vö. 1Sám 2,15).¹³

Az állat húsát a család feldarabolta és fazekakban megfőzte. Ezután a család megvárta a kövérje elfüstölögtetését (1Sám 2,15), majd a családfő áldást mondott (1Sám 9,13), kiosztotta a lakoma résztvevőinek adagját (vö. 1Sám 1), s az ételből ekkor a papoknak is juttatott (Lev 7,12–14). A Deut 12,19 az állatvágás összefüggésében szintén megemlíti a lévitákat. Jósiás reformjának ideológusai ugyanis világosan látták, hogy az állatvágás profanizálásával a léviták elesnek majd ettől a bevételi forrásuktól – ezért tartották fontosnak a reform következményét e téren tompítani, és a róluk való anyagi gondoskodás szükségességét továbbra is hangsúlyozni. A bor és a sör fogyasztása, és az ezzel együtt járó „örvendezés” természetes velejárója volt a lakomának. Az áldozatbemutatás hivatalosan másnap reggel ért véget, amikor is a megmaradt húst helyben elégették (Lev 7,16k).¹⁴

⁹ Maag 1956: 15k. Az állatvágás szakrális jellegét, ha nem is magyarázza, de mindenképpen elősegítette az, hogy akkoriban a húsevés ritka, különleges, ünnepi alkalomnak számított, lásd Kraus 1962: 141.

¹⁰ Lásd Bergman – Lang 1977: 509–514.

¹¹ Lásd Bergman – Lang 1977: 522, Rendtorff 1967: 133–149.

¹² A *zēbach*-áldozat véréit az Ex 23,18; 34,25 külön megemlíti, a Deut 12,27 pedig a profánná nyilvánított állatvágással szemben e rítus érvényességét és fontosságát hangsúlyozza – a Jeruzsálembe átirányított kultikus, áldozati állatvágásokkal kapcsolatban.

¹³ Így Bergman – Lang 1977: 522, Rendtorff 1967: 147. Másképp Rost 1981: 88–89, aki még a kövérje bemutatása terén sem számol eredetileg a papok tevékeny részvételével, hasonlóan Karasszon 1994: 74.77–78. A laikusok kiszorítása a vér bemutatásának terén az Ez 40–48 törvénytervezetében jelenik meg először, amit majd a második templom korában ültetnek át a gyakorlatba, lásd Bergman – Lang 1977: 525.

¹⁴ Lásd Bergman – Lang 1977: 522–523.

Wellhausen és Lang szerint volt ennek a közösségi áldozatnak egy jóval egyszerűbb formája is, amit például váratlan vendégek vagy vidám együttlétek kedvéért végeztek (lásd pl. Gen 31,54; 1Sám 28,24; 1Kir 1,9; 19,21): ennek során az egyetlen kultikus aktus a vér kiöntése volt, amit, ahogy azt láttuk, a szentélyben is maga a családfő végzett el.¹⁵ Az 1Sám 6,14; 14,32–35 szerint ilyenkor egy nagyobb követ is kinevezhettek alkalmi oltárnak, s így a rítus a szentélyen kívül is végrehajthatóvá vált, a levágott állatot pedig – a páskabarányhoz hasonlóan – otthon is elfogyaszthatták.¹⁶ Az iszlám előtti arab vallás nyomai hasonló rítusokról árulkodnak.¹⁷

A kultuszcentralizáció hívei nyilvánvalóan látták, hogy ezeket a szakrális lakomákat gyakoriságuk és alkalmi jellegük miatt nem lehet Jeruzsálembé átirányítani. Az a megoldás tehát, amit a zarándokünnepeknél, a jóval ritkább *zebach*-áldozatoknál, vagy amit a páskánál alkalmaztak, itt nem volt kivitelezhető. Ha azonban a kultuszcentralizáció követelményéhez hűek akartak maradni, csakis egyetlen másik megoldást választhattak: az állatvágást ki kellett vonniuk a szakrális aktusok közül, azaz a szakrális, szent, áldozati jellegét megtagadva „profanizálniuk” kellett.

Ez a deuteronomisták egyik legradikálisabb újítása volt: egy addig szakrális eseményt egyszerűen kivontak a kultikus szférából, s ezzel megszületett a profán állatvágás.¹⁸ A 15–16. versek e profán állatvágás szabályait rögzítik.

A rendelkezés először is azt hangsúlyozza, hogy az étkezési célú állatvágás nem tartozik a kultuszcentralizáció hatálya alá. Húst bármikor és bárhol ehet az ember, mondja a szöveg: sem szent idő, sem szent hely nem szab ennek határt, illetve gyakoriságban és mennyiségben sincs semmiféle megkötés: mindenki annyit fogyaszthat belőle, amennyit csak kíván, illetve amennyire módja van.

Azt, hogy ez a húsevés nem számít többé áldozatnak, a 15. vers két módon is nyomatékosítja. Először is, mondja a szöveg, ebből a húsból tiszta és tisztátalan ember is ehet. Áldozati lakomán az ószövetségi törvények szerint csakis kultikusan tiszta ember vehetett részt: aki bármi módon, például betegség, menstruáció, magömlés vagy holttest érintése miatt tisztátalanná vált,

¹⁵ Wellhausen 1961³: 117–118, Bergman – Lang 1977: 523. Hogy a kiontott vér kultikus „hatástalanítása” milyen komoly követelmény volt, azt az 1Sám 14,32–35 még jelenlegi formájában is jól mutatja – lásd a kérdéshez Rost 1981: 67–68.

¹⁶ A Gen 31,54-nél a *zebach* egy akkor készült kőrakásnál, az 1Kir 1,9 szerint egy ismertebb sziklánál történik.

¹⁷ Ezekhez lásd Wellhausen 1961³: 117–118 és újabban Rost 1981: 68–69.

¹⁸ Így a profán állatvágás deuteronomista eredetéhez Bergman – Lang 1977: 523, Hermisson 1965: 18 („eine revolutionierende Neuordnung”), von Rad 1983⁴: 66–67, Tóth 1995: 267, Maag 1956: 14. Kraus 1962: 141 szintén azzal számol, hogy eredetileg minden állatvágás kultikus aktusnak számított, de szerinte a deuteronomisták az itteni rendelkezéssel egyszerűen a *zebach* áldozati formát megszüntették, lásd Kraus 1962: 143–144. Nielsen 1995: 140 szerint is a deuteronomista reform során eredetileg a *zebach* teljes megszüntetéséről (!) határoztak, de szerinte a 12,17–18 betoldása ezt visszavonja, utólag mégiscsak elismerve a jeruzsálemi *zebach*-áldozatok létjogosultságát. Milgrom 1976: 1–17 szerint a profán állatvágás korábbi eredetű, s először arról Hóseásnál olvassánk: nézetét jogosan utasítja vissza Nielsen 1995: 140.

ideiglenesen kizárta magát a szent helyekről, és így az áldozati lakomákból is (így a közösségi áldozatokról a Lev 7,19–21). Az étkezési célú, profán állatvágáson azonban – mondja itt a szöveg – tisztátalan ember is részt vehet.

Ezt követően a szakasz a levágott háziállat húsát a gazella és a szarvas húsához hasonlítja.¹⁹ Ez a két nemes vad kultikus értelemben tisztának számított (Deut 14,5), azaz emberi fogyasztásra alkalmas volt. Ám az Ószövetség kultikus rendelkezéseiben áldozati állatként mindig csak háziállat szerepel, tehát vadakat nem lehetett Istennek áldozatként bemutatni. Azaz, hangsúlyozza a szöveg, ezentúl az otthon levágott háziállat fogyasztásának semmiféle szakrális jellege sincsen: az áldozatra egyébként alkalmas juh, kecskét és marhát ezentúl otthon csak úgy fogyaszthatják, mint az áldozatbemutatásra alkalmatlan mezei vadakat.

A 16. vers nyomatékkal kiemeli azonban, hogy a régi szakrális állatvágás egy eleme változatlan formában megmarad: az állat vérenek kicsorgatása továbbra is kötelező – azaz az állat vérének szabad megenni. Ez a tilalom a zsidó étkezési szokásoknak máig is az egyik legmarkánsabb eleme; ahogy Lang írja: a kultikus rendelkezés a profán állatvágás megszületésével kulturális szokássá változott.²⁰

A kultuszcentralizáció hívei tehát a vérevés tilalmát az étkezési célú állatvágás kapcsán is érvényben tartották. Ugyanakkor itt is gondosan ügyeltek arra, hogy a megfogalmazásban jelezzék: az aktus elvesztette szakrális jellegét. A Deut 12,27 azt hangsúlyozza, hogy a Jeruzsálembé átírányított *zebach*-áldozatok során az áldozat vérének az oltárra kell hinteni. A 16. vers ezzel ellentétben azt írja elő, hogy a levágott állat vérének a földre kell önteni, úgy „mint a vizet” (ugyanígy a Deut 12,23k.). A Deut 12 szerint tehát a profán állatvágás és a *zebach*-áldozat között – a helyszínen túl – éppen ez a különbség: a profán vágásnál a vér a földre kerül, mint pl. a Lev 17 szerint az elejtett vadállat esetében (17,13), míg a kultikus, áldozati állatvágásnál azt felfogják, és az oltárra teszik.²¹

A 15–16. versek rendelkezése csaknem szó szerint megismétlődik a Deuteronomium egy másik helyén, a 15,21–23-ban. Ott az áldozatra alkalmatlan elsőszülött állat levágásáról van szó: a szöveg ott is ugyanezzel a három elemmel igyekszik nyomatékosítani, hogy ezeknek a „selejt” állatoknak az otthoni levágásával és elfogyasztásával nem jött létre áldozati aktus: ezeknek a húsát is eheti tiszta és tisztátalan, akár a gazellát és a szarvast, és ezeknek a vérének is (az oltár helyett) a földre kell kiönteni, úgy „mint a vizet”.²²

Mint fentebb már láttuk, a 17–18. versek utólag kerültek a fejezet alaprétegébe. Ez a szakasz azt az esetleges téves következtetést akarja eloszlatni, hogy a kultuszcentralizációval megszűnne az Istennel való közös, kultikus

¹⁹ Von Rad 1983⁴: 66.

²⁰ Bergman – Lang 1977: 523.

²¹ Rendtorff 1967: 145, hasonlóan Veijola 2004: 274.

²² Tóth 1995: 267.

étkezés, a vele való asztalközösség. Nem minden húsevés válik profánná, hangsúlyozza a szakasz, hiszen a közösségi áldozatok lehetősége továbbra is megmarad: ezentúl azonban ezeket csak és kizárólag Jeruzsálemben lehet majd teljesíteni.²³ A fejezet folytatása, a 12,20–27 egy újabb kiegészítés, ami az alaprégem rendelkezését némileg pontosítja, illetve szigorítja is: a profán állatvágás e szakasz szerint ugyanis csak azoknak megengedett, akik túlságosan távol laknak Jeruzsálemtől.²⁴

ÖSSZEGRZÉS

Foglaljuk most össze az eredményeinket! A Jósiás király idejében végrehajtott nagyszabású vallási reformok magukkal hozták egy addig szakrálisnak tekintett rítus tudatos profanizálását.

Izraelben ugyanis korábban az étkezési célú állatvágás is áldozati aktusnak számított, amely az adott településen, egy szent helyen zajlott, s melynek során a vér Istennek szóló felajánlásként került az oltárra. Egyetlen legitím szentély esetében azonban ez a rítus nyilvánvalóan nem volt többé kivitelezhető. Jósiás reformjának ideológusai ezért az állatvágás profanizálása mellett döntöttek, és a Deut 12,13–19 rendelkezésével az aktust egyszerűen kivonták a szakrális cselekmények sorából.

Vallástörténetileg érdekes, és a nagy vallási reformok (és reformációk) során is megfigyelhető jelenségre látunk itt egy példát: az igazán lényeges dolgok szentségének óvása, megőrzése, jelen esetben a szent és a profán tér markánsabb különválasztása érdekében bizonyos vallási elemek és rítusok tudatos profanizálása szükséges és elfogadható eljárásnak minősül.²⁵

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bergman – Lang 1977

J. Bergman, – (Ri.) – B. Lang, „Zebach”, in G. J. Botterweck – H. Ringgren – H.-J. Fabry (szerk.), *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament* (Band II), Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz: Verlag W. Kohlhammer, 509–531.

²³ A Lev 17,1–7 bármilyen állatvágást a szent sátorhoz rendel, mondván, hogy ellenkező esetben az a „gonosz szellemeknek” bemutatott áldozat, azaz halálos bűn. Ez a rendelkezés tehát mintha ismét betiltaná a profán állatvágást. A szakasz értelmezése vitatott, lásd röviden Bergman – Lang 1977: 521.

²⁴ Lásd Nielsen 1995: 134.

²⁵ Ugyanakkor annak, hogy az étkezések már Jósiás korában elvesztik szakrális jellegüket, s így nincsenek Jeruzsálemhez vagy bármely szentélyhez kötve, jelentős szerepe lehetett abban, hogy Izrael hite a templom elpusztulása és a Jeruzsálemtől való, áthidalhatatlan fizikai távolság ellenére is a babiloni fogságban a zsidó nép számára megélhető maradt. Ehhez az aspektushoz lásd Maag 1956: 18.

- Hermisson 1965 Hans-Jürgen Hermisson, *Sprache und Ritus im alt-israelitischen Kult: zur „Spiritualisierung“ der Kultbegriffe im Alten Testament* (WMANT 19), Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag.
- Karasszon 1994 Karasszon István, „Áldozat az óizraeli vallásban”, in Karasszon (szerk.), *Az óizraeli vallás* (A Budapesti Református Teológiai Akadémia Bibliai és Judaisztikai Kutatócsoportjának kiadványai 6), Budapest: k. n., 69–83.
- Kustár 2008 Kustár Zoltán, „A zarándokünnepek reformja Jósiás korában. A Deut 16,1–17 magyarázata”, in *Studia Biblica Athanasiana* 10: 63–96.
- Kraus 1962 H.-J. Kraus, *Gottesdienst in Israel. Grundriss einer Geschichte des alttestamentlichen Gottesdienstes* (Beiträge zur evangelischen Theologie 19, 2), völlig neubearb. Aufl., München: Kaiser Verlag.
- Maag 1956 Victor Maag, „Erwägungen zur deuteronomischen Kultzentralisation” in *Vetus Testamentum* 6: 10–18.
- Milgrom 1976 Jacob Milgrom, „Profane Slaughter and a Formulaic Key to the Composition of Deuteronomy” in *Hebrew Union College Annual* 47: 1–17.
- Miller – Hayes 2003 J. M. Miller – J. H. Hayes, *Az ókori Izrael és Júda története* (Studia Orientalia 3), Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsésztudományi Kar.
- Nielsen 1995 Eduard Nielsen, *Deuteronomium* (HzAT I/6), Tübingen: J. C. B. Mohr.
- von Rad 1983⁴ Gerhard von Rad, *Das 5. Buch Mose. Deuteronomium* (Altes Testament Deutsch 8), Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Rendtorff 1967 Rolf Rendtorff, *Studien zur Geschichte des Opfers im Alten Israel* (WMANT 24), Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag.
- Rost 1981 Leonhard Rost, *Studien zum Opfer im Alten Israel* (BWANT 113), Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz: W. Kohlhammer.
- Tóth 1995 Tóth Kálmán, „Mózes öt könyvének magyarázata” in (szerk. nélkül) *Jubileumi Kommentár. A Szentírás magyarázata*, I. kötet, Budapest: Kálvin János Kiadó, 135–276.
- Veijola 2004 Timo Veijola, *Das 5. Buch Mose. Deuteronomium. Kapitel 1,1–16,17* (Altes Testament Deutsch 8/1), Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Wellhausen 1961³ Julius Wellhausen, *Reste arabischen Heidentums*, Berlin: De Gruyter.